

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (20.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejszébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Addig, amíg Albisról meg Érolasziból a Téglavető utca 4. szám alatti szoba-konyhába vándorolt még az, amit beszerezni nem lehetett – vagy nem kellett, mert jött Piroskával –, nevezetesen: szalmazsákok, ágyneműk, konyhai felszerelések, edények, konyhai asztal négy hokedlivel, én vettem egy kis hárságyat, és amíg össze nem házasodtunk, s a két ágy használhatóvá nem vált, én azon aludtam a konyhában, mert az ott levő csikótűzhelyet könnyebb volt fűteni, egyúttal főzni rajta, ameddig nekem, átmeneti agglegény-életemben addig a pár hétig szükségem volt. Magamat próbáltam élelmezni is, hogy minél többet megtakarítsak az esküvőig gyöngye és fokozatosan romló fizetésemből. Én mindig könnyen túltettem magam az ún. szerzetesi létformán, igyekeztem mindent a szegényes lehetőségek határai közt megoldani, csak arra voltam tekintettel, hogy az utcán, a hivatalban, az emberek között méltó módon, tisztán és az akkori öltözködés normái szerint jelenjek meg. (...)

A Téglavető utcai lakásból egyelőre csak a konyhát használtam 1918 végén, 1919 legelején, ehhez Lukács Ödön helyettes polgármester úr is hozzájárult a maga módján, aki a Sas palotában lévő tisztviselő-étkezdébe szóló, kedvezményes étkeztetésre jogosító igazolványomat egészen karácsonyig nem volt képes nagybecsű szignójával ellátni. Pedig Szentlélek városi jegyző nap nap után odatárta rendkívül elfoglalt – szerintem inkább a forradalomtól begazolt – b. személye elé az igazolasomat, de Lukács Ödön sose volt található az irodájában. Mindig azt mondták, menjek másnap! De minden nap mai nap, másnap a holnap. Az istennek se akart eljönni az a másnap. Közben az irodaszolga állandóan kituszkolt az előszobájából, pedig lett volna ott hely, hogy megvárjam: egyáltalán bejár-e, vagy csak a fizetését markolja föl? Munkabérem ekkor havi 96 korona volt, és ehhez járult 120 korona ún. drágasági pótlék. Ha igazolványomat valaki, valahol, mondjuk, odahaza, éjjel alá tudja vele íratni, ebédenként 4 korona különbséget takarított volna meg nekem. Kedvezmény híján harminc ebédért – napi hét korona 20 fillérért – pontosan összjövedelmemet, azaz 216 koronát kellett volna kifizetnem, és akkor még hol a reggeli és a vacsora, egyebekről nem is szólva? Ő ki-

tartott amellet, hogy „nincs bent”, én meg áttértem az ott-honi kotyvasztásra. Lett volna nekem még járandóságom, ha a forradalom föl nem forgatja a rendet a hivatalokban. Pestről, a Hadigondozótól még járt volna kéthavi ellátmány. Azonkívül még a budapesti 2-es számú postahivaltól is valamiféle fizetési különbözet, amit áthelyezésemig már nem tudtak számfejtteni. December közepére az egyik meg is jött, kifizettem a tartozásaimat, és még maradt annyi, hogy eltengődjem a hó végéig.

Rám ilyesféle következményekkel járt, ami az országban zajlott. Semmi jó, de sok-sok gond. Pedig ekkor már szinte fenntartás nélkül lelkesedtem a polgári forradalom céljaiért, mert mindent készpénznek vettem, amit a rendeletekben olvastam, vagy amiről Károlyi Mihály és a kormány tagjai nyilatkoztak. Elhittem azt is, amit az antant mesterkedéseiről írogattak a lapok, ezért nem tartottam különösen a következményeitől, mert arra gondoltam, nagy naivan, hogy ami csak „mesterkedés”, annak előbb-utóbb elejét lehet venni. A betolakodó idegen csapatok – amelyek közül a románok már Csucsáig értek év végére, ott aztán a Székely Hadosztály fegyveres ellenállása miatt megálltak egy időre – majd csak visszamennek az antant és a Károlyi-kormány közt mindenképpen létrehozandó egyezményben megvont vonalakra. Bíztam benne, hogy a magyarlakta vagy nagyobbbrészt magyarlakta megyéket, városokat nem érheti az elcsatolás veszélye, hiszen önrendelkezésről szónokol mindenki, Wilson is, az antant is. Azt pedig, hogy az erdélyi, sőt a váradi románok mit nyüzsögnek nacionalista gögjükben, magukat győztesnek kikiáltó valóságferdítéseikben, majd eligazítják a nagyhatalmak. És marad valami beleszólni való lehetőségünk talán nekünk is, a forradalmi köztársasági magyar közhatalomnak. Ha a volt Monarchia népei közti ellenségeskedést, némi területi áldozatokkal, nemzetiségi önrendelkezéssel, ide-oda csatlakozással föl lehet oldani, békévé szelídíteni, az csakis kölcsönös haszonnal járhat. Lényeg, hogy megszűnjön a hátrányos megkülönböztetés. A magyar sem rosszabb a világ bármely népénél, amiképp a világ bármely népe se a magyarnál. Csak jöjjön meg végre az eszük, és fogjanak kezét. Mert ez ideig sikerült őket szépen egymás ellen kijátszani, 1848–49-ben is, és a világháború végén is. De ehhez a kézfogáshoz sehogy se pászol a régi

úri magyar módi, se az *Ébredj, román!* kezdetű, nemzeti fölkelésre buzdító harci dal.

1918. november 27-én Nagyváradon sor került a fellázadt katonák demonstrációjára. Lövések dördültek a ködös-nyálkás délutánban. Némi alakulatnál pimaszul bántak a katonákkal, mire egyes csoportjaik letépdesték a nemzeti színű sapkarózsájukat, és vörös szalagot tettek föl. Az összefüggés nyilvánvaló volt a kommunista párt pesti megalakulása, vidéki szervezeteinek létrehozása és a katonák magatartása között. Vörös Gárda megalakulásáért tüntettek! Mintegy 600 katona lövöldözött a levegőbe a laktanyák előtt, a várból odajövet. Egy Lócsey nevű alezredes meleg üdvözléssel próbálta csillapítani a 37-eseket: testvériségről, egyetértésről, hazafiságról szónokolt, de hangját elnyomta a puskaropogás. Egy Bálint Mihály nevű szobafestő közbekiáltott az összetódult civilek közül:

– Ne higgyetek, katonabajtársak, az ígéreteknek! Követeljétek földet! Ha választójogot adhattak 48 óra alatt, sok-sok évi szófecsérlés után, földet is adhatnak azonnal!

Egy hadirokkant katona gyűjtő beszédet mondott:

– Teremtsünk mi rendet az anarchia helyén! Katonai hatalmat a Vörös Gárdának!

A fogdából kiabálni kezdtek a bezárt katonák:

– Szabadítsatok ki bennünket is!

– Gyerünk – szólta a kiáltás –, eresszük ki testvéreinket, akiket az úri tisztek csuktak fogdába!

A lázadó katonák szuronyt szegeztek, és irány a fogda. A tisztek próbáltak ellenállni, de csak rábeszéléssel. Egy baka így válaszolt nekik:

– Tiszt urak, köztünk nincs se rabló, se fosztogató! Mi becsületes magyar katonák vagyunk, de elégünk van a tisztai tehetlenségből, a tiszt urak önkényeskedéseiből! Vegyétek le a rangjelzéseiket! Ha megteszik, önök közül válasszuk ki a parancsnokainkat!

A tiszteket kényszeríteni kezdték szuronnal, hogy tűzzék ki a vörös szalagot. Huszonnégy, előzőleg már kiszabadított foglyot a tisztai különítmények elfogtak. Erre a katonák feltörték a fegyverraktárt, gépfegyvereket kerítettek, körülveték az ügyészséget, a huszonnégyet rögtön elengedték.

Este fölkereste a lázadókat Ágoston Péter kormánybiztos, és a katonatanács tagja, Margitta József zászlós. Kérte, hogy a lázadó katonák megbízottja terjessze elő a követeléseiket. Pillanatok alatt kijelölték a legbátrabbat maguk közül, s az a következőket adta elő a Nemzeti Tanács megbízottjainak:

– Uraim! Az élelem rossz, ehetetlen és kevés! A zsold már nem ér semmit! Ölünkben tartott csajkánkból étkezünk, egy étterem nekünk is kijár! Fekhelyünk ócska, toldott-foldott, sodronya lyukas. Rendes fekhelyet kérünk! Legyen mód szabályszerű úton-módon panaszt tenni a meg nem felelő, ellenforradalmi magatartású tisztek ellen! Saját magunk választhassuk meg tisztparancsnokainkat.

Ágoston Péter kijelentette:

– A követelések szerintem jogosak! Teljesítjük őket!

A lázadók erre visszamentek laktanyáikba, kisebb csoportok a városban tüntettek, ezeket a nemzetőrök alakulatai lefegyverezték. A példa ragadós volt, különösen az ifjúság fogékony mindenféle heccre. A katonák követeléseinek

példájára, másnap már közzétették a premontrei főgimnáziumban tanuló diákság követeléseit: „1. Az érettségi eltörlését (noná!); 2. a görög nyelv tanításának megszüntetését; 3. a latinnak csak a felsőbb osztályokban való tanítását; 4. a szigorú tanárok elbocsátását; 5. megfelelőbb tankönyveket; 6. modern tanrendszert.” Nagy kedvem lett volna szatírárt írni a fentiekről, azzal a címmel, hogy *Mit kíván a diáknemzet!* Ezek ugyanis komolytalan követelések voltak, a potyázás, a nehézségektől való szabadulás szándéka ihlette őket, és jó alkalmat adtak a forradalmi átalakulás ellenségeinek, hogy gúnyolódjanak. Meg is jelent később a lapokban a diákok cáfolata, hogy a fentieket nem ők találták ki, az egész csak a diákság és a forradalom lejáratását célozta. Nem minden pontra áll ez, mert az ún. modern tanrendszer követelése nem lett volna mosolyogni való, ha kifejtik, mit értenek rajta. Ráfért a magyar oktatásügyre a megújulás!

Vasile Goldiș a *Román Nemzeti Komité* nevében kijelentette – miközben meg is kezdődött a végrehajtás –, hogy „a román hadsereg megszállja a román lakosságú megyéket”. A teljes nemzetiségi önkormányzat elvét hangoztatta, egyúttal a magyarlakta megyékben helyi magyar vezetéssel, szabad anyanyelvhasználattal. Bár később is visszaemlékeztek volna a *Román Nemzeti Tanács* tagjai akkor hangoztatott elveikre és ígéreteikre, miután Trianonban szentesítették területfoglalásaik túlnyomó részét!

Etelkák elmesélték, milyen a falvakban a helyzet. Egyik gyűlés a másikat éri, szónokaik a földművelő egyletek szocialista vezetői, de mások is. Mindenki nyugalmat, rendet, fegyelmet hirdet a hordón állva, a legközismertebb fosztogató és rabló bandavezér is. Ki-ki a maga rendjét. Megint beigazolódik az ókori bölcs szava: mindig arról beszélnek legtöbbet, ami nincs. Ha szabadságról, akkor az hiányzik, ha rendről, fegyelemről, akkor abból mutatkozik hiány. A parasztok pedig figyelmeztetgetik egymást bizalmasan: „vigyázzunk emberek, innen is, onnan is fenik a kést a toroknak!” Szapulják a Nemzeti Tanács által megbízott, funkciót vállaló asszonyokat, még a feministák is: minek ártja bele magát egy nő a közügyekbe, férfinak való az! Egyébiránt a falu közérzete valami olyasmi, hogy „forradalom van, minden a miénk lesz”, de az elosztás, a szétosztás módja még eldöntetlen, ezért addig mindent meg kell őrizni a nemzetőrség segítségével, még a beszolgáltatást is el kell tiltani, mert ki tudja, kié lesz, amit beadunk? Jobb helyen sehol sincs a termés, mint a mi pincénkben, padlásunkon. A spanyolnáthától már beteg a fél falu. Naphosszat szől a harang, állandóan temetnek valakit. Napjában többször is végigkántálják a Fő utcát a temetési menetek, térdig dagasztva a sarat, nem egyszer belefordítva a halottat a vizesárokba. Ez utóbbi oka a spanyolbetegség elleni „általános védekezés”: iszik, vedeli a szeszt, aki még lábon áll. A hullaszállító is, mert az állítólag véd a bacilusok ellen. A kocsmárosnak sokkal jobban fizet a járvány, mint a patikusnak, orvosnak.

December elsején lezajlott a *gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés*, azzal a céllal, hogy kimondja Erdély és a magyarországi románlakta területek egyesülését a Román Királysággal, a Tiszáig! Százezer román gyűlt össze, és hozott e szellemen határozatot. Pop-Cicio Ștefan a tömeghez intézett beszédében azt mondta: „a magyarországi románságot arra kényszerítették, hogy vérei ellen harcoljon.” Vasile Goldiș terjesztette elő a határozati javaslatot, amely kimondta Erdély, Bánát és Magyarország összes románjának Romániával való egyesülését, valamint ideiglenes autonómiát a nagyromán alkotmányozó nemzetgyűlésig; teljes szabadságot az összes Románia területén élő más népeknek, anyanyelvű tanítást és öngazgatást is beleértve. Szólásszabadságot, demokratikus uralmi rendszert, általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójogot minden 21. életévét betöltött

férfinak és nőnek; egyesülési, gyülekezési és sajtószabadságot; radikális agrárreformot, a nagybirtokok összeírását és felosztását; a nyugati demokráciákhoz hasonló jogok biztosítását a munkásosztálynak; stb. A gyulafehérvári nagygyűlés üdvözölte az egykori Osztrák–Magyar Monarchia felszabadult népeit, a cseheket és a szlovákokat, a déli szlávokat, a német-osztrákokat, lengyeleket, ruténokat. Üdvözlét küldte Bukovinának, amely már előzőleg „egyesült” Romániával, és háláját fejezte ki az antanthatalmaknak, amelyek „megmentették a civilizációt a barbárságtól”. A gyulafehérvári román nagygyűlés elnökségében, résztvevőinek sorában – ismerjük el! – voltak tiszta szándékú demokraták, sőt szocialisták is, a határozati javaslat több pontja az ő nyomásukra és némileg diplomáciai-taktikai okokból került az ott elfogadott szövegbe. De a bőrünkön már 1919-ben megtapasztaltuk, hogy sovíniszta-nacionalista nyomás mindegyre fokozódott, és a trianoni békekötés után nyílt utat kapott. A demokratikus és önrendelkezési jogokról akkor már alig esett szó. Megadásukat – innen, a '60-as évekből visszatekintve – csak választások előtti kortesfogásnak, állandóan szereplő, kisebbségi szavazatfogó ravaszkodásnak minősíthetem. (...)

A gyulafehérvári határozatok ismeretében Budapestről olyan kormánydirektíva érkezett Váradra, dr. Ágoston Péter címére, hogy „saját legjobb belátása szerint intézkedjék a közérdek és a béke megóvásának szempontjai szerint”. – Ettől legyél okos, Domokos!

Mintha azt mondanák: „Ha rám hallgatsz, azt teszel, amit akarsz!” Egyébként a gyulafehérvári határozat meghozatalában részt vett szocialisták megpróbálták keresztülvinni a királyi román kormányban az ígéret megvalósítását, ám december 13-án hatalmas munkásellenes akciókra került sor Bukarestben, melyeknek célja a szocialista mozgalom letörése és a munkásvezetők megfélemlítése volt.

Mindeközben, szénhiány miatt, Váradon újra megszűnt a villamosközlekedés. Mackensen német tábornok, aki Bukarestből elvonult, egy ideig Nagyszebenből irritálta a román próbálkozásokat, Nagyváradra érkezett december első napjaiban, már nem emlékszem, pontosan hányadikán. Ő maga a Park szállóban ütött tanyát, 170 ezer katonája vonult át a városon és a megyén, nyugat felé. A német parancsokság a Reáliskola út 4. szám alatt székelt, eladogatták felszerelési tárgyaikat, járműveiket, tehetős civilek valósággal megrohanták őket. A munkanélküli magánalkalmazottak pedig a

Tartuffe-öt bemutató Szigligeti Színház előtt tüntettek, majd a munkás és nemzeti tanácsok gyűlésein tiltakoztak a tervezett román annexió, a gyulafehérvári határozat területi elcsatolásokra vonatkozó pontjai ellen. Mackensen és a kiárusításban jeleskedő német seregei körülbelül egy hétig voltak Váradon, aztán Győr alá költözött át a tábornok a vezérkarával. Egyébiránt jól éltek, míg itt voltak, ettek, ittak, nőknön fetrengtek, oda se neki, vesztett háború!

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR